

Mikel Olazaran

EHUko Soziologia irakaslea

Informazio teknologia eta aldaketa soziala

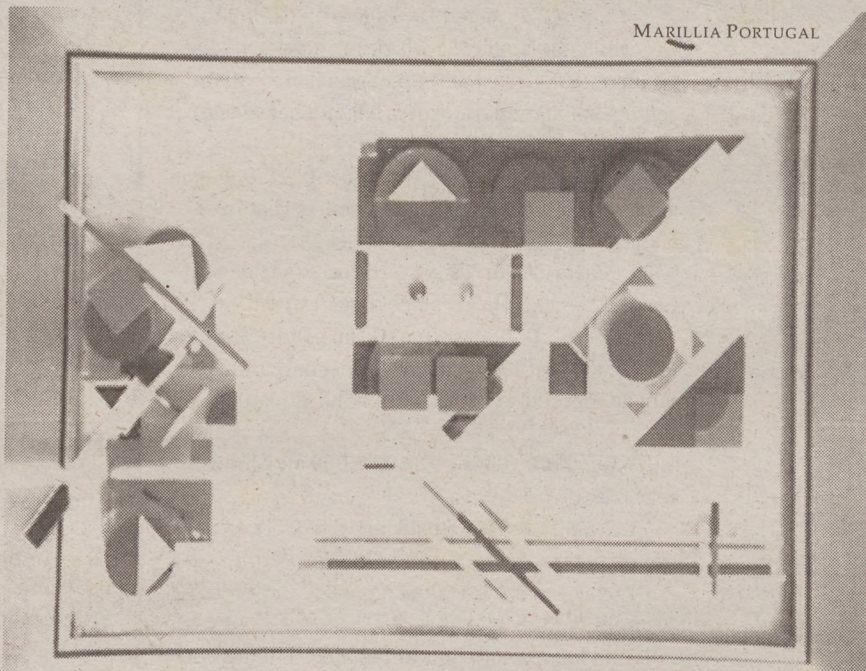
■ Informazio teknologia (IT: ordenagailuak, telekomunikazioak) gizarte arlo desberdinetan (sektore ekonomikoetan, organizazioetan, etxeetan) hedatuz doan neurrian, gizarte aldaketa haundiak etorriko direla iragartzen zaigu behin eta berriro. Iragarpen hauetako askotan determinismo teknologikoa izaten da nagusi. Ikuspegi honen arabera, IT berriak dakartzen abantaila eta posibilitateak aprobetxatu nahian sistema tekniko berriak gizarte arlo desberdinetan sartzen direnean aldaketa sozialak gertatzen dira (egitura sozialetan, instituzioetan, kulturen, agente sozialen ihardueran). Gainera, paradigma teknologiko berri bat sortzen denean, hau da, produktu berriak sortzeaz gain produkzio eta banaketa prozesuaren fase guztiak (iharduera ekonomiko gehienetan) aldatzen direnean, *iraultza teknologiko* hitza erabiltzen da. Gizarte industrialaren iraultzarekin batera sortu zen bezala, gaur egun, informazioaren iraultzaren ildotik, gizarte berri baten atarian egongo ginateke.

Baina informazioaren gizartearen kontzeptua zahar samarra da honez gero. 1970eko hamarkadaren bukaera aldera ikerlari batzuk *informazioaren ekonomiaz* hitz egiten hasi ziren, informazioarekin zerikusia duten aktibitate guztiak sektore ekonomiko berri batean bildu nahirik. *Laugarren* sektore honetan EEBBtako populazio aktiboaren zatirik haundiena biltzen zela erakutsi zuten, baina problema berehala hasi ziren. Alde batetik, informazioarekin zerikusia duten produktuak ekoizten dituzten enpresa eta zerbitzuak era askotakoak dira (ikerketa, informatika, liburugintza, hezkuntza, komunikabideak, etab). Bestalde, estatistika hauetan beste arazo bat zegoen: laugarren sektorean ohizko hiru sektoreetako aktibitate informazionalak ere sartzen ziren. Adibidez, enpresa industrialen aktibitate informazionalaren (ikerketa, gestioa, etab) estimazioa egin eta aktibitate hori laugarren sektorean sailkatzen zen.

Lanbide desberdinen eboluzioari buruzko datuak oinarritzat hartuz antzeko tesiak defenditu ziren. Populazio aktiboaren zatirik haundiena informazioarekin zerikusia duten lanetan aritzen bada, orduan gizarte berri batean gaudela (gizarte postindustrialean alegia) esan daiteke. Baina tesi honek antzeko arazok zituen: *informazio langileen* kategorian era askotako lanbideak biltzen ziren kualifikazio, autoritate maila, soldata eta gainerako baldintzei dagokienez.

Informazioaren gizartearen lehenbiziko teoria hauen arazo nagusia hauxe zen: populazio aktiboaren kategoria ekonomiko zabalegietan oinarritzen ziren, gizartearen egitura eta instituzio nagusien azterketa egin gabe. Gainera, iharduera ekonomikoaren azpian dauden harreman eta gatazka sozialei ez zitzaion begiratzen. Hala ere, informazioaren gizartearen kontzeptua azkar hedatzen hasi zen. Interesgarria da gaur egun 1980. urtearen inguruan idatzi ziren liburuak irakurtzea, horien artean aipagarrienetakoa Y. Masuda japoniarren *Informatzatutako gizarte* izanik. Masudaren arabera, paradigma tekniko berriaren hedapenak aldake-

ta haundiak ekarriko ditu: sinergian-eta kooperazioan oinarritutako ekonomia, hiritarren partehartze sakonaren gainean eraikitako sistema politikoa eta kultura berria (sinergismoa, kooperazioa, globalismoa eta gizakiaren eta naturaren arteko sinbiosia bultzatuko dituen). ITk aukera berriak ekarriko ditu gizarte sektore guztientzat eta nazio guztientzat, eta desberdintasun sozialak desagertuz joango dira. Masudaren liburua teknologiaren inguruko erretorika aztertzeke adibide ezin hobea da. Diskurtso mota guztietan bezalaxe, teknologiaren inguruko diskurtsoan ere deskribapenak ezezik, interpretazioak, jarrerak eta legitimazioak ere egon daitezke. Honela, berrikuntza teknologikoaren ondorio guztiak gizarte-ko agente eta sektore guztientzat onuragarriak direla esaten denean legitimazio baten aurrean gaudela esan daiteke huts egiteko beldur haundirik gabe.

Jakina, kritikak berehala etorri ziren. 1980ko hamarkadan zehar gizarte aldaketa prozesu honen gainerako ezaugarriak (errezesio ekonomikoak, langabezi tasa altua, ongizatearen Estatuaren murrizpena, merkatuen liberalizazioa, globalizazioa) agerian gelditu ahala, ahots kritikoen tonua igotzen hasi zen, faktore sozialek (boterea, interesak, etab.) ITren garapenean eta erabileran eragina dutela gogoratuz. Gainera, teknologia berri baten sorrerak desberdintasun mota berriak ekar ditzake. ITko produktu, zerbitzu eta sistemak ez daude merkatutik kanpo. Gizarte sektore desberdinen *ahalmen informazionala* beren merkatu ahalmenaren arabera izango da. Ikus-teko dago politika publikoak noraino iritsiko diren ITko azpiegitura eta zerbitzuen alorrean, baina gauza bat argi dago honez gero: Masudak aurrikusitakoaren kontra, zerbitzu horiek ez dira izango ongizatearen Estatuaren zerbitzu unibertsalen (osasungintza, hezkuntza) parekoak.

Ikerlari kritikoek ITren sorrerari begiratu diote faktore sozialek garapen teknologikoa baldintzatzen dutela erakusteko. Ordenagailuak eta telekomunikazioak esparru militarrean sortu ziren EEBBtan, 1950ko eta 1960ko hamarkadetako agindu eta kontrolerako informazio siste-

ma militar hierarkiko zentralizatueta hain zuzen. Ordenagailuz eta gizakiz osatutako sistema hauen funtzioa hauxe zen: kalkulu asko egitea (objektiboen posizioaz adibidez), iturri askotako (radarrak kasu) informazioa integratzea eta erabakiak oso azkar hartzea, aire bidezko erasoei eta eraso nuklearrei aurre egiteko. Testuinguru honetan sortu ziren zibernetika, adimen artifiziala eta zientzia kognitiboa, giza ezagutze eta ekintzari buruz ikuspegi berria ekarri duten disziplina zientifikokoak.

Gerrate Hotzean zehar aurrerapen haundiak egin ziren IT arloan, eta laister gerraren informatizaziotik ekonomiaren eta gizartearen informatizaziorako pausoa eman zen. ITri esker merkatuen globalizazio prozesua izugarri azkartu da, eta Estatu nazionalak ezinezkoa gertatzen zaie merkatu globaletan egiten diren transakzio ekonomikoak kontrolatzea.

iragartzen dira ITren hedapenaren ondorioz. Asuntua kurioa da. Arestian esan bezala, agindu eta kontrolerako informazio sistema militar zentralizatu eta hierarkikoen garapenaren barruan sortu zen IT. Organizazio molde honen (ezagutza eta erabaki-ahalmenaren konzentrazioa, kontrol bertikala, autoritate eta komunikazio molde hertsia, hierarkia, lan eta funtzioen zatiketa) eredurik garbiena erakunde militarrek ziren, baina taylorismo-fordismo hasierako enpresa haundien egiturak bazuen eredu horrekiko antzekotasunik. Beraz, esan daiteke informazio teknologia organizazio paradigma baten behar informazionalerantzuteko sortu eta garatu zela. Kuestioa hauxe da: ITren garapenak eta hedapenak azkenean organizazio paradigma hori bera zalantzatan jarri duela.

Organizazio arloko aldizkarietan behin eta berriro errepikatzen den tesia (*pentsamendu bakarra* bailitzen) hauxe da: egungo inguru aldakorrean (globalizazioa, etengabeko aldaketa teknologikoa) enpresak aurrera aterako badira (hau da, produktu berriak eta diferentziatuak azkar garatzeko eta merkaturatzeko gauza izango badira), aldaketa sakonak egiteko premian aurkitzen dira, aldaketa horietatik gehienak ITren erabilerarekin lotuta daudelarik (barne funtzioen integrazioa, hornitzaile eta bezeroekiko integrazioa, talde lana, maila desberdinetako enplegatuen partehartzea erabaki prozesuetan, lan desberdinak egiteko kualifikazioa, etab). Guzti honek orain arte nagusi izan den organizazio ereduaren oinarritzko parametroekiko haustura ekarriko luke.

COST-ILCLi ihardunaldiaren galdera nagusia hauxe izango da: Zenbateraino gertatzen ari dira aldaketa hauek? Enpresa kudeaketako literatura maiz normatibista izaten da, hau da, zer egin behar den esaten du, baina ez benetan zer egiten den. Ihardunaldian sektore eta testuinguru sozial desberdinetako enpresak eta organizazioak aztertuko dira, berrikuntza prozesuaren alderdi teknikoak eta sozialei helduz. Informazio sistema berriak ezartzen direnean, enpresen egitura berdefinitu egiten da. Gainera, ITren inplementazio prozesuan agente desberdinek parte hartzen dute (zuzendaritza, ITko adituak —barnekoak nahiz kanpoak— eta maila desberdinetako langileak —teknologiaren erabiltzaileak—). Agente hauen arteko interakzioa zaila gerta daiteke guztien interesak, helburuak eta ezagutza kontutan hartzen ez badira. Aipatu dudana *pentsamendu bakarrean* agente desberdinen arteko gatazkak gutxiesten dira, dagoeneko gaudituta egongo balira bezala, baina errealitatea hori baino gordinagoa da. Egia da neurri batean organizazio egituren malgutzat gertatzen ari dela, baina normalean agindu eta kontrolerako sistema hierarkiko zentralizatu mantendu egiten da. Gainera, egituren malgutzat dimentsio desberdinak ditu. Batetik, malgutzat era-baki ahalmenaren eta ezagutza nola-baiteko banaketa ekar lezake baina, bestetik, lan baldintzen okertzea. Azken emaitza agente desberdinen arteko harremanetatik atera beharko da. Irudimena eta kementa beharko dira. ■

Ikuspegi deterministaren eta muturreko ikuspegi kritikoen artean beste teoria multzo bat kokatzen da, postfordismo eta kapitalismoaren berregituraketarena hain zuzen. Ikerlari hauek 1970eko hamarkadaren erdialdetik hasitako gizarte aldaketa prozesuaren dimentsio desberdinei heldu diote: teknologia (ITren sorrera), produkzio eta lanaren antolakuntza (taylorismo-fordismotik malgutatsunera), Estatuaren papera (keynesianismotik neoliberalismora), lan harremanak (kapitalaren eta lanaren arteko paktuaren errebisioa) eta mundu mailako merkatuen sorrera. Kapitalismoaren berregituraketak dimentsio asko ditu (ekonomikoa, politikoa, kulturala) eta prozesu historiko baten emaitza da. Gaia zabala da oso, eta egungo erronka sozial nagusiak bertan kokatzen dira.

Artikulu honetan informazioaren gizartearen esparru bati heldu nahi nioke bereziki, organizazioen esparruari hain zuzen. IT sektore eta mota guztietako organizazioetan sartzen ari da. Zeintzuk dira informazio sistema berri hauen ondorio eta dimentsio sozialek? Hauxe da Europako COST-A4 ikerketa programaren barruan EHUko ILCLI institutuak antolatu duen ihardunaldiaren gaia (uztailaren 4-5, Donostia). Enpresa kudeaketako aldizkarietan aldaketa haundiak